

NÉZETEK AZ ENGESZTELÉSRŐL

„Értünk, emberekért, a mi üdvösségünkért...”
„Irgalmasságot akarok, nem áldozatot...”

Az *engesztelés* egyike azoknak a vallási-teológiai fogalmaknak, amelyek ki vannak téve a félreértés és a tévesztés veszélyének.¹ Herbert Vorgrimler (Karl Rahner-tanítvány) megállapítja: „A katolikus spiritualitásnak még nem sikerült úrrá lennie azokon a félreértéseken, melyek szerint a bűnökért az önmagunkra rótt gyötrelmek és lemondások mellett mintegy pótlólagosan kellene »vezekelnünk« azért, hogy elnyerjük Isten bocsánatát. Kínos elbizakodottságra és önteltségre vall, ha valaki mások mulasztásai miatt – nemritkán beteges fanatizmussal párosuló – engesztelő akcióba kezd.”

A következőkben az engesztelés teológiai és gyakorlati kérdésével kapcsolatban néhány eltévelyedést, félreértést szeretnék helyesbíteni, követve mai jeles teológusok véleményét – természetesen az Egyház lényegi tanításának keretein belül.²

Lássunk előbb egy fogalmat tisztázni törekvő magyar tanulmányt. Dr. Szegedi László írja: „Az Egyház hitéhez hozzátartozik az *engesztelésről* szóló tanítás. Ezt a hitet leginkább Pál apostol tanítása nyomán fejt ki a teológia. Pál apostol ószövetségi teológus volt, akinek nagy élménye, hogy az ószövetségi engesztelő bárányáldozatok nem tudták kiengesztelni Isten haragját a bűnökért, mert csak jelképes áldozatok voltak. Jézus Krisztust Keresztelő Szent János az Isten Bárányának nevezte. »Őt adta oda Isten véres engesztelő áldozatul a hitben, hogy kimutassa igazságosságát« (Róm 3,25), mondja Pál apostol. A Zsidókhöz írt levél fejt ki részletesen az ószövetségi és újszövetségi *áldozat* hatását. »Lehetetlen, hogy bikák és bakok vére bűnököt töröljön el... Jézus Krisztus testének feláldozása által egyszer s mindenkorra megszentelődünk« (Zsid 10,4). Ő keresztfán *kifizette helyettünk a tartozást*, amivel *kiváltott* az ördög rabságából, *kiengesztelte Isten haragját*, megnyitotta a mennyországot Ádám bűnbe esett utódai előtt. Kedvelt gondolata a teológusoknak, hogy az *isten igazságosság követeli a bűnért a büntetést*. Isten nagyságát, szentségét megsejtő hívőt áhítattal, hálával tölti el Krisztus *engesztelő áldozata*, de ez a

¹ Lásd Herbert Vorgrimler, *Új teológiai szótár*, Göncöl Kiadó, Bp., 2016. Az *engesztelés*hez a következő címszavak kapcsolódnak: *bűnbánat, megbocsátás, megigazulás, kiengesztelés, áldozat, helyettesítés, elégtétel-elmélet, üdvösség-kárbozot, megtestesülés-megváltás...* – Vorgrimler 1961-ben Karl Rahnerrel közétette a *Teológiai Késszótárt*, amelyet 1976-ban átdolgoztak. Ez 1988-ig 16 kiadásban jelent meg. A mostani átdolgozott kiadásban 644 címszavát kibővítette.

² Természetesen figyelembe veszem az „igazságok hierarchiáját”, és nem minden tanítóhivatali megnyilatkozásnak adom a „*de fide*” vagy a „majdnem dogma” minősítést, ahogy ezt egyes fundamentalisták teszik napjainkban.

megfogalmazás ellenérzést, ellenvetést, értetlenséget is vált ki a hitet racionálisan közelítő hívőből.”³

Dr. Szegedi László engesztelésről szóló tanulmányának bevezetőjét idéztem, kiemelve néhány *kulcskifejezést, állítást* a Zsidóknak írt levél idézése utáni szakaszban, kérdőjeleket téve a margóra. Bár nem vagyok racionalista, bennem is ellenérzést vált ki az ilyen magyarázat.

Rögtön jelzem ezzel is, hogy problematikus az *engesztelés* ma még eléggé elterjedt ájtatossági gyakorlata mögött meghúzódó ilyen teológia. Hasonlóképpen a *Magyar Katolikus Lexikon* magyarázata is, amely „*az értünk és a mi üdvösségünkért*” megtestesült Fiú kereszthalála és feltámadása által meghozott (Istennél „kiérdemelt”?) bűnbocsánat és elégtétel értelmét fejt ki.⁴

Szegedi további teológiai fejtegetéseit⁵ nem elemzem és bírálom, hanem inkább – jeles teológusok nyomán – előbb megvilágítom a szeretet misztériumának krisztológiai és megváltástani értelmét, majd pontosítom az „engesztelés” és a hozzá kapcsolódó megváltástani fogalmak lehetséges értelmét.

Cur Deus homo? – Szent Anzelmától Y. de Montcheuil-ig

A következőkben B. Sesboüé francia jezsuita teológiai reflexióit követem, aki Yves de Montcheuil, fiatalon elhunyt rendtársa (a németek gyilkolták meg mint ellenállót 1944-ben) úttörő meglátásait követi: vele egyetértésben bírálja Szent Anzelm tételét, és továbbgondolja a megtestesülés céljáról és a kereszthalálzat üdvösségtani szerepéről.⁶

Szent Anzelm (1033–1109) egyházdoktor, a skolasztika alapítója lombardiai származású (Aostában született), előbb bencés szerzetes, aztán Bec-ben apát volt, majd élete utolsó szakaszában Canterbury érseke (1093–1109) lett. Teológiájában Szent Ágoston követője. Módszerét a híres ágostoni formula foglalja össze: *fides quaerens intellectum* – a hit keresi a megértést. A hit igazságait észszel akarja alátámasztani. De bennünket most elsősorban a híres *Cur Deus homo – Miért lett Isten emberré?* című fejtegetése érdekel, mert ez foglalkozik a Megtestesülés/Megváltás

³ <http://engesztelok.hu/irasok-tanulmanyok/776-dr-szegedi-laszlo-az-engeszteles-fogalmanak-tisztazasa>

⁴ Vö. a Magyar Katolikus Lexikon *elégtétel* címszavát: Gál Ferenc cikkére visszatérek: <http://lexikon.katolikus.hu/E/el%C3%A9gt%C3%A9tel.html>

⁵ Szegedi még két tanulmányban bemutatja az engesztelés két gyakorlatát: a *Szeretelláng* mozgalmat, valamint P. Máriás Lajos SJ (Gologi) és a misztikus (látnok) Natália nővér által kifejlesztett engesztelő gyakorlatot: „Krisztussal megélt személyi egység az Eucharishtiában.”

⁶ A következőkhöz lásd Bernard Sesboüé SJ, *Jésus-Christ l'unique médiateur*, Desclée de Br. Paris, 1988; uő, Yves de Montcheuil (1900–1944), Cerf, Paris, 2006; uő, *A megváltás és az üdvösség teológiájának egy fordulata a XX. században, Hitünk központi titka a Megváltás*, Vigília Kiadó, Bp., 2014; Szabó Ferenc SJ, „*Krisztus fénye*”, *Bevezetés Henri de Lubac SJ életművébe*, JTMR, Bp., 2014, *Függelék II*, Y. de Montcheuil, 390–397.

misztériumával.⁷ Anzelm a monoteista zsidókat és a mozlímokat akarja meggyőzni az Ige megváltó megtestesülésének fontosságáról, szükségességéről.⁸

Louis Bouyer szerint⁹ ez a remekmű a legveszélyesebb befolyást gyakorolta a nyugati vallásos gondolkodásra, a Megváltás teológiájára. A Megtestesülés egész problémáját ugyanis visszavezeti *a bűn által megsértett Istennek tartozó elégtétel szükségességére*.¹⁰

Anzelm érvelését nem mindig értették helyesen, ezért is bírálták tételét. Többek szerint elmélete mögött az *isteni igazságosság* helytelen felfogása húzódik: milyen Isten az, akinél a legfőbb törvény saját fölségének tisztelete? Mit jelent az, hogy Isten *elégtételt szolgáltat önmagának*? Milyen viszony lehetséges az anzelmi istenkép és a keresztény Isten, a teremtényeit végtelenül szerető, teremtő és üdvözítő Isten között? Mások kevésbé szigorúak, mint L. Bouyer. Úgy vélik, Anzelm elgondolása, szándéka helyes; mögötte ugyanis ott van a megváltás misztériumának mély megérzése, ahogy művei egyes elemzői (például G. Aulén) megmutatták: Anzelm mindenekelőtt el akarja kerülni azt az Isten szeretetéről alkotott téves felfogást, amely nem mérlegelné kellőképpen a bűn súlyát. Az egyházatyáknál ugyanis gyakori az a felfogás, hogy *Krisztus a démonnak való tartozást fizette meg*. Anzelm érdeme, hogy bírálta és elvetette ezt a torz, abszurd képzelődést. Tehát saját felfogása kevésbé volt ártalmas, de leszűkített szemlélete *mégsem volt elégséges a Megtestesülés misztériumának teljes megvilágításához*.

A középkori teológiai reflexió kibontakozásával már a XIII. század végére kialakult egy új, pozitívabb elmélet, amely közelebb áll a görög egyházatyák nézetéhez, és amely a merész és zseniális *Joannes Duns Scotus* (1265/1266–1308), a skót származású ferences, a *Doctor subtilis* nevéhez fűződik.¹¹

A Szentírás és az egyházatyák tanítása szerint: „a Fiú (Ige) *érettünk, a mi üdvösségünkért* lett emberré, testesült meg; de az atyák azt is tanítják, hogy: *Deus factus est homo, ut homo fieret Deus – Isten emberré lett, hogy az ember Istenné legyen, „megistenüljön”*. Aquinói Szent Tamás röviden összefoglalva a görög és latin atyák tanítását, ezeket írja (az úrnapi Olvasmányos imaóra második olvasmányában):

„Isten egyszülött Fia az ő saját istenségének részeseivé akart tenni minket. Ezért fölvette természetünket, emberré lett, hogy az emberek az isteni természet részeseivé legyenek. Ezenfelül pedig amit természetünkől fölvelt, azt egészen odaadta áldozatul a mi üdvösségünkért...”¹² Figyeljük meg a két állítás sorrendjét:

⁷ Pázmány Péter – Suárezt követve – megvitatja, bírálja és kiegészíti Anzelm felfogását. (OO V, 386–387.) – Vö. Szabó Ferenc SJ, *Krisztus és Egyháza Pázmány Péter életművében*, JTMR–L’Harmattan, Bp., 2012, 110–114, 149–152.

⁸ Canterbury Szent Anzelm, *Miért lett Isten emberré?* Religio Könyvek, Bp., 1993, 212–274. A fordító, Dér Katalin *Utószavával*.

¹¹ Louis Bouyer, *Le Fils éternel*, 1974, 414.

¹⁰ Vö. *Cur Deus homo*, I, 24; II, 8–9, 11, 18.

¹¹ Vö. Schütz, *Titkok tudománya*, Szent István Társulat, Bp., 1940, 217kk. és Bouyer, i. m., 415–417.

¹² *Opusculum* 57, *Infesto Corporis Christi*, lect. 1–4. – A *theosziszst, divinizációt* megistenülést, főleg a keleti (görög) egyházatyák hangoztatják. E „csodálatos csere” a keresztény (keleti és nyugati)

előbb a megistenülés, azután – az isteni üdvösségterven belül – a keresztdozat üdvösségünkért. Ez a teljesebb magyarázat a megtestesülés céljára.

Rögtön zárjuk ki itt azt az irreális spekulációt, amely úgy veti fel a kérdést: „*Mi lett volna, ha az ember nem vétkezett volna?*” A tényleges üdvrendet kell szem előtt tartanunk a teológiai reflexióban a *Szentírás és az Egyház hite szerint. A Megtestesülés: az isteni szeretet és az ingyenesség misztériuma, nemcsak a bűntől való szabadítást célozza, hanem az Isten és az ember közötti életközösség helyreállítását.* Fő motívuma (indítéka) Isten dicsősége és az ember java, és ez a jó egyszerre az ember megistenülése és megszabadulása a bűntől. A görög atyák erősen hangsúlyozzák ezt az első dimenziót, a *theóziszt,* eltérően a nyugatiaktól, akik főleg a *bűntől való szabadulást* („megváltást”) tartják szem előtt. A „görög” Szent Iréneusz hangsúlyozza az ember „harmóniáját” Istennel: az ember szerető engedelmissége Istennek, a test-lélek ember harmóniája önmagával, harmónia az emberek között és végül az ember harmóniája a világegyetemmel.¹³

Bernard Sesboüé, bemutatva Yves de Montcheuil *krisztológiáját,*¹⁴ rendtársa krisztocentrikus szemléletét hangsúlyozza. Montcheuil idézi H. de Lubac *Katolicizmus* című művét, aki viszont az Újszövetségre, Szent Jánosra, Szent Pál a Kolosszeiekhez és az Efezusiakhoz írt leveleinek *Krisztus-himnuszaira* támaszkodik. Montcheuil többször idézi Irenaeust a *rekapitulációról,* illetve a Pált értelmező Ágostont a „teljes Krisztusról”: a Fő és a tagok alkotják a teljes egyházi Testet.

Az Atya üdvösségtervében a Megtestesülés indítéka végtelenül túlhaladja a bűntől való szabadítást. Isten Igéje a teremtés és az új emberiség Elsőszülöttje (János Prolóógus, Kol 1,13–20; Zsid 1,1–4), *az Atya a világ teremtése előtt kiválasztott bennünket Krisztusban, hogy gyermekeivé legyünk, részesüljünk az isteni életben. Benne van vére által szerzett megváltásunk, bűneink bocsánata, Benne kaptuk a megígért Szentlélek pecsétjét, aki örökségünk foglalója.* (Vö. Ef 1,3–14)

E szemléletben a *krisztológia és a szótériológia egyetlen egységet alkot.* A Megváltást mindig *az abszolút ingyenes isteni szeretet* távlatában kell tárgyalni, ahol minden először Istentől jön. *A Megtestesülés és Megváltás egyaránt a szeretet misztériuma:* „Isten annyira szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte.” (Jn 3,16) De ez a szemlélet a középkor óta a modern korig abba a klasszikus felfogásba ütközik, amely a Megváltást *mindenekelőtt a bűnért való elégtételnek* tekinti. Montcheuil nem tagadja ezt a szempontot, tehát, hogy Krisztus a kereszten elégtételt szerzett a bűnökért. *De sajnálja, hogy a Megváltás beszűkített értelmezése vált központivá, feledtetve a szélesebb távlatokat.* Főleg az ellen a teória ellen tiltakozik, amely szerint a Krisztus által szerzett elégtétel mintegy az *Isten büntető igazságosságának tartozott adósság megfizetése* lenne. Ez a felfogás homlokegyenest ellenkezik az isteni szeretet abszolút ingyenességével. Az Istennek adott elégtétel bizonyos értelemben a bűn

misztikának is kulcsfontosságú tétele. Alois M. Haas, *Felemelkedés, alászállás, áttörés, A misztikus tapasztalat és a misztika nyelve,* Vigilia, Bp., 2011, 107–122.

¹³ Vö. B. Sesboüé, *Yves de Montcheuil,* Cerf, Paris, 2006, 187–196. – H. de Lubac, *Œuvres Complètes* IV, 96–97, 112–115, 493, 513.

¹⁴ Sesboüé, i. m., 187; Montcheuil, *Leçons sur le Christ,* Éd. de l'Épi, Paris, 1949, 20, hivatkozás H. de Lubac *Catholicisme* című művére: 21–22.

helyrehozása/engesztelése (*réparation*), de ez *nem megelőzi* a bocsánatot, mintha annak feltétele lenne, hanem az ingyen kapott *megbocsátást követi*, tehát a hálás viszontszeretetről fakad.¹⁵

Yves de Montcheuil továbbá lényeges helyet szánt krisztológiájában Krisztus *feltámadásának*, amelyet kiterjesztett az egész világegyetemre, és az Úr megdicsőülésében már az üdvözült emberiség jövőjét látja.¹⁶

Kiengesztelés – elégtétel – engesztelés

Jézus Krisztust „*értünk keresztre feszítették*” – hangzik az alapvető kijelentés a hitvallásokban. A Tanítóhivatal ritkán beszél külön áldozatként Jézus haláláról, Krisztus papságáról, hanem e témák többnyire az Eucharisziával kapcsolatos kijelentések összefüggésében jelennek meg: „*Ez az én testem, mely értetek adatik*”, „*ez én vérem, mely értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára*”.¹⁷ Azt, hogy az Atyának elégtételt szolgáltatott értünk, bűneinkét, a Trentói zsinat csak mellékesen nyilvánítja ki (DH 1529, 1690; vö. 3438, 3891). Az Istennel való kiengesztelődés és a bűnök bocsánata az egyes hívő életében a keresztségben és a bűnbánatban válik konkrétta.

Az *engesztelés* gondolatát XI. Pius és XII. Pius Jézus Szíve-enciklikái elevenítették fel.¹⁸ Jelzem, hogy a ma már kevésbé népszerű *Jézus Szíve-tiszteletben* is erős hangsúlyt kap az *engesztelés/jóvátétel* gondolata.¹⁹

A *Jézus Szíve-tisztelet* szentírási és krisztológiai alapjait újra kifejtette 1956-ban XII. Pius *Haurietis aquas* kezdetű enciklikája, válaszolva bizonyos kritikákra is. E tisztelet megnyilatkozási formái: az *engesztelés*, a viszontszeretet, Krisztus követése és önmagunk följajánlása. A hívő engesztelése lényegében bekapcsolódás abba az *engesztelésbe*, amelyet Jézus mint főpap az Atya elé visz, ugyanakkor *az ellene elkövetett sértések jóvátétele is*. Önmagunk följajánlása azt fejezi ki, hogy egyesülni akarunk a szeretettel, mellyel Isten szerette a világot, és minden fáradozásunkat, munkánkat, szenvedésünket ennek érdekében tesszük és viseljük. De e tisztelet gyakorlásában is – a *jóvátétel* helytelen (jogi) értelmezésén kívül – megvan a veszélye annak is, hogy az ájtatosság elszakad a teljes Isten-embertől, és csak a test egy szervére, a *szívre*, a szeretet jelképére irányul.

¹⁵ Vö. Sesboüé, *Y. de Montcheuil*, 194; vö. még 207–215.

¹⁶ Sesboüé, *Y. de Montcheuil*, 212–215. – Szent Pál mellett gyakran idézi Irenaeust: itt Sesboüé *Teilhard de Chardin* befolyását látja.

¹⁷ DH 802, 1083, 1739sk., 1743, 3316, 3847sk; vö. II. Vatikáni zsinat, SC 5–10, 47; LG 10, 26, 28,3.

¹⁸ XI. Pius 1928-ban a *Miserentissimus Redemptor* enciklikában már összefoglalást adott a Jézus Szíve tisztelet teológiai alapjairól. XII. Pius pápa (1939–1958) 1956-os *Haurietis aquas* enciklikájával emlékezett meg a 100 évvel korábban bevezetett ünnepről. Ez utóbbi szövege és kommentárja: Berta Ferenc–Hevenesi János SJ, *Haurietis aquas*, Szent István Társulat, Bp., 1999.

¹⁹ *Magyar Katolikus Lexikon: Jézus Szíve tisztelet*

<http://lexikon.katolikus.hu/J/J%C3%A9zus%20Sz%C3%ADve-tisztelet.html>

„A Szentírásban és a hagyományban a szív nem lélektani, hanem az egész embert kifejező fogalom, olyan ősfogalom, amely egyszerre fejezi ki a testi és a lelki valóságot. A testben megnyilvánuló személyesség belső központja, ahol a személyes elhatározások és a külső kapcsolatok megszületnek. Amikor Jézus szeretete helyett a szívét tiszteljük, akkor az elvont fogalom helyett a konkrét valóságra hivatkozunk, és ez egyúttal eszünkbe idézi a megtestesülés titkát is.”²⁰

De a legfontosabb *a teológiai háttérmagyarázat*: a *Hauretis aquas* kezdetű enciklika *megtestesülésről* szóló része (II/1, 18–23. pontok) egyoldalúan magyarázza a megtestesülés indítékát: „*A megtestesülés fő célja a megváltás volt: a megváltás alapja az isteni szeretet misztériuma.*” Feltűnő itt, hogy a görög egyházatyákra nem hivatkozik, bár a „*fő célja*” kitétel helyet hagy a hagyomány más irányú, az üdvrend teljesebb felfogásának is, a megistenülésnek.

A 20. pont kétszer idézi Szent Tamást: „szereletből és engedelmességből vállalt szenvedésével Krisztus nagyobb dolgot adott Istennek, mint amit az egész emberiség bűnének *jóvátétele* megkívánt”.²¹

E tétel kifejtésekor a körlevél világosan *visszahajol Szent Anzelmhez*: „Az emberek ugyanis sehogy sem lettek volna képesek eléggé jóvátenni gonosztetteiket, Krisztus azonban kiontott drága vérével megszerezte számunkra az érdem beláthatatlan gazdagságát (...). Az isteni Megváltó tehát, mint törvényes és tökéletes közvetítőnk, értünk lángoló szeretetében teljesen kiegyenlítette az emberiség kötelezettségét és tartozását az isteni jogrenddel szemben. És ezzel megteremtette az isteni igazságosság és irgalom között azt a csodálatra méltó összhangot, amely üdvösségünknek mindent felülmúló misztériuma.”

Ezután a körlevél ismét Szent Tamást idézi hosszabban, aki az isteni *igazságosság és az irgalom* összhangját és a Fiú köteles *elégtételét* mutatja meg Krisztus megváltó kereszthalálában: Krisztus szenvedésével, kereszthalálával tett eleget Isten igazságosságának, kiengesztelve az emberiség bűneiért: „*és így az embert Krisztus igazságossága szabadította meg.*”²²

Az enciklika 23. pontjában még ezt olvasom: „*A katolikus hitnek a Szentírással tökéletesen egybehangzó hivatalos dokumentumai ugyanis nyomatékosan tudunkra adják, hogy Isten egyszülött Fia főleg azért vette fel a szenvedni képes és balandó emberi természetet, mert véres áldozatot akart a keresztre szegezetten bemutatni, hogy művét, az ember megváltását beteljesítse.*” Ennek igazolására következik a Zsidóknak írt levél idézése. (Zsid 2,11–14, 17–18).

II. János Pál *Redemptor hominis* (1979) és *Dives in misericordia* (1980) kezdetű enciklikáiban, valamint *Reconciliatio et paenitentia* (1984) kezdetű buzdításában körvonalazza a kiengesztelésről szóló tanítást.

Jézus Krisztus az egyetlen közvetítő ledöntött minden válaszfalat, mint békeszerző megszüntetett minden ellenségeskedést, általa van szabad utunk az egy Lélekben az Atyához. (vö. Ef 2,12–18). A „kiengesztelés igéje” mint a „keresztről

²⁰ Uo.

²¹ *S.Th.* III, 48, 2.

²² *S. Th.* III, 46, 1, ad 3.

szóló ige” véget vetett minden áldozati kultusznak, létrehozta a megigazolást, lehetőséget adott az új életre, új igazságra, új alapokon nyugvó kapcsolatokra Isten és az ember, valamint az emberek között.²³

„*Ments meg minket a pokol tüzeitől*”

Az Egyház hivatalos tanítását az *engesztelésről* egyes ájtatossági mozgalmak/gyakorlatok különböző magán-kinyilatkoztatásokra hivatkozva gyakran eltorzítják.. Több visszautal *a fatimai gyermekek látomására*.²⁴

A már idézett dr. Szegedi Lászlót ezeket írta a fatimai üzenetről:

„*Nem volt még olyan pápai enciklika, aminek a hatása fogható lenne a fatimai üzenethez.* Továbbá elmaradt volna a poézis, az ártatlanság, az égi látomás megrendítő élménye, és a gyerekek életszentsége és a hívők hite. Tehát nem Jézus Krisztus szólt a pápához, hanem a Szűzanya tudatlan, kis pásztor gyerekhez. Isten országa harcban áll a gonoszság hatalmával és csatlósaival. (...)

A napba öltözött asszony jelenik meg Fatimában. *Látomást ad a gyerekeknek a pokolról*.²⁵ Próféta képet látnak, óriási tüztengert, amibe hullanak le a frontokról a gyűlölködő, szuronyos puskákkal harcoló százezres seregek, és az otthon maradt, vallásból kiábrándult, vallástól elnéptelenedett tömegek az alanyai ennek a látomásnak.

Mária az Isten világából jön könnyes szemmel, megrendítő fájdalommal. Ő látja Krisztus fájdalmát, ami most nagyobb, mint volt a Getszemáni-kertben, vagy amikor Saul üldözte Krisztust. Ha Jézusnak van fájdalma, lehet fájdalma édesanyjának is. Ebben a létkörben nincs súlya a tudálékos megállapításnak, hogy Isten nem sértődik meg, és nem haragszik. (...)

*Az égiek mindig arra hívják fel figyelmünket, hogy minél teljesebben Krisztusra hivatkozzunk, Krisztusba öltözzünk. Krisztusba vetett hitünket vessük be fegyvernek, és az égiek pártfogását kérjük, hogy a mennyei Atya vesse a kárhozat helyére a sátánt, hozza el az Isten országát.*²⁶

Ferenc pápa az 1917-es jelenések centenáriumán kétnapos látogatást tett Fatimában.²⁷ Május 14-én délben, a *Regina Coeli* elimádkozása alkalmával összefoglalta

²³ Vö. Wolfgang Beinert szótárát, *A katolikus dogmatika lexikona*, Vigilia, Bp., 2004, *kiengesztelés*.

²⁴ A fatimai üzenetről lásd a Vatikáni Rádió ismertetését, amely hivatkozik M. Hesemann *Fatima titkai* című művére, amely a jelenés centenáriumára jelent meg magyarul http://hu.radiovaticana.va/news/2017/06/17/szeptember17_telen_sz%C3%ADvem_elvezet_be_nneteket_istenhhez_%E2%80%93_a_sz%C5%B1zanya_fatimai_%C3%BCzenete_/1319770

²⁵ Vö. *Fatimáról beszél Lucia nővér*, szerkesztette, fordította Kondor Lajos SVD, Postulação, Fatima, 1979, 100–103. („A pokol látomása.”)

²⁶ Vö. <http://engesztelok.hu/irasok-tanulmanyok/776-dr-szegedi-laszlo-az-engeszteles-fogalmanak-tisztazasa>

²⁷ <http://www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-fatimai-latnokok-az-evangeliumrol-tanuskodtak-eletukkel>

zarándoklata célját és a Fatimai Szűz üzenetének lényegét a Szent Péter téren egybegyűlt hívőknek és a katolikus világnak:

„Fatimában a Szűz a kis Ferenc, Jácinta és Lúcia ártatlan szívét és egyszerűségét választotta ki, azt akarta, hogy ők legyenek üzenetének letéteményesei. Ezek a kisgyermekek oly kiválóan fogadták ezt, hogy a jelenések hiteles tanúinak ismerték el őket, és a keresztény élet példaképévé váltak. Ferenc és Jácinta szentté avatásával az egész Egyház szeme elé akartam állítani szoros kapcsolatukat Krisztussal és evangéliumi tanúságtételüket, de azt is az egész Egyház lelkére akartam kötni, hogy törődjön a gyermekekkel. Az ő életszentségük nem a jelenéseknek, hanem annak a hűségnek és buzgóságnak a következménye, amellyel arra a kiváltságra válaszoltak, hogy láthatták Szűz Máriát. Miután találkoztak a „szép hölgygel” – így nevezték –, gyakran imádkozták a rózsafüzért, vezekeltek, és áldozatokat hoztak, hogy elérjék a háború befejeződését és elnyerjék az isteni irgalmat a leginkább rászoruló lelkeknek.

Ma is nagy szükség van az imára és a vezeklésre, hogy kisdjük a megtérés kegyelmét, annak a sok háborúnak a befejezését, amelyek ott vannak mindenütt a világon, és egyre csak terjednek, de azoknak a kisebb-nagyobb képtelen konfliktusoknak a végét is, amelyek eltorzítják az emberiség arcát. Hagyjuk, hadd vezessen minket a Fatimából áradó világosság! Mária szeplőtelen szíve legyen mindig a mi menedékünk, vigaszunk és Krisztushoz vezető utunk!”

Felfigyelhetünk rá, hogy az üzenetet magyarázva a pápa nem tesz utalást a sokat találgatott „3 titokra”, nem szól égi fenyegetésről, pokolról.²⁸

*

Itt most még az *engesztelő mozgalom hazai* gyökereire világítok rá, ismét csak dr. Szegedi Lászlót idézve.²⁹ Az eucharisztikus engesztelő mozgalom kezdte a kalocsai születésű *P. Máriás (Gologi) Lajos SJ* (1908–1997) nevéhez fűződik, aki Kalocsán és Pécsen tanárkodott. „Édesapja halála után (1950. február 14.), március 18-án indult diszperzióba, ami számára 10 éven át bujdosást, földalatti életet jelentett. 1960. április 13-tól hivatalosan a Pannonhalmi Állami Szociális Otthon gondozottja volt, ideje nagy részét azonban Süllyápon, dr. Szegedi László plébániáján töltötte, ahol szinte élete végéig apostolkodott. 1946-ban a Gologi nevet Máriásra változtatta. Ezzel is kifejezte élete nagy szenvedélyét: a Fatimai Szűzanya tiszteletének terjesztését” – írta róla rendtársa, Ádám János.³⁰ A II. világháború alatt és után –*főleg*

²⁸ Hasonlóképpen kellő kritikával szolt Fatimából visszatérőben a *medjugorjei* üzenetekről: [www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-sajtotajekoztatoja-fatimabol-romaba-tarto-rep...](http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-sajtotajekoztatoja-fatimabol-romaba-tarto-repulon...)

²⁹ Lásd erről dr. Szegedi László tanulmányait: Máriás (Gologi) Lajos jezsuita és a látnok Natália nővér *eucharisztikus engesztelő mozgalma*: <http://engesztelok.hu/irasok-tanulmanyok/767-krisztussal-megelt-szemelyi-egysegunk-az-eucharisziaban>; uő a kapcsolódó *Szeretetlen* mozgalomról: <http://engesztelok.hu/irasok-tanulmanyok/773-szeretetlen-atadas-2014>

³⁰ *Magyar kortárs jezsuiták*, 3, szerkesztette Szabó Ferenc SJ, JTMR, Bp., 1999.

*Natália nővér látomásai hatására – kibontakozott a Világ Győzelmes Királynője engesztelő mozgalom, amelyre Mindszenty József bíboros főpásztori áldását adta.*³¹

A magyar katolikus mentalitás napjainkban is sokszor túlzott hangsúlyt helyez az engesztelésre. A Magyar Püspöki Kar 2006-ot engesztelő imaévknek hirdette meg a nemzet lelki megújulásáért a nándorfehérvári diadal 550. és az 1956-os forradalom 50. évfordulója alkalmából.³²

Örök üdvösség – örök kárhozat

Az engesztelő mozgalmak részben a Bibliára és az egyházi hagyományra, részben magán-kinyilatkoztatásokra támaszkodnak: ez utóbbiak hitele többször kétséges, nem kötelezi a katolikus hívőket, főleg nem, ha bizonyos torzulások folytán hamis nézeteket terjesztenek az *örök kárhozatról, a pokolról*.³³

B. Sesboué SJ, akit fentebb már többször idéztem, szakszerű tanulmányában – *Örökkévaló-e a pokol?* – igyekezett megvitatni e nehéz kérdést (misztériumot).³⁴ Miután vázolta a nyugati pesszimista (Ágoston, *massa damnata*/az *elkárhozottak tömege*) és a derűsebb keleti (görög – Órigenész és az „irgalmas” egyházatyák) nézetét az üdvösségről és a kárhozatról, utalt a szentek (főleg női misztikusok) látomásaira, majd vázolja a legújabb teológiai megközelítéseket. Többször hivatkozik Jean *Elhuin* reflexióira, aki azokat képviseli, akik nem tudják elfogadni az örökké tartó pokol gondolatát. E tiltakozóknál és tagadóknál a pokol a bosszúálló Isten képének elkerülhetetlen velejárója. A kárhozottak végérvényesen kirekesztettek Isten látásából, a boldogságból, hozzá képzelhetjük a pokol iszonyatos kínjait.³⁵

A Szentírás ezt tanítja: „Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözljön és eljusson az igazság ismeretére (1Tím 2,4) Mi nem hisszük a kálvini kettős predestinációt (eleve elrendelést). Valljuk, hogy az Atya a világ teremtése előtt Krisztusban kiválasztott valamennyiünket az isteni életben való részesedésre, és az „idők teljességében” mindeneket újraegyesít Krisztusban (Ef 1,3–10).

De hogyan kell értenünk Jézus szavait, amikor a pokolról, örök tűzről, kárhozatról beszél, vagy az utolsó ítéletkor a „juhok” és „kosok” szétválasztását? Nagyon lényeges a szentírási szövegek értelmezése a teljes jézusi tanítás

³¹ E mozgalmak *politikai* vonatkozásairól és az egyházi hatóság vizsgálatáról lásd Fogas Anna, *Natália nővér*, Szent József Kiadó, Bp., 1993.

³² <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=700>

³³ A „végső dolgokról” lásd tanulmányomat a *Távlatok* honlapján:

<http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Szabó%20Ferenc%20SJ%20Halál,%20feltámadás,%20örök%20élet.pdf>

³⁴ A következőkhöz lásd még Bernard Sesboué SJ tanulmányát az ott megadott hivatkozásokkal: „Örökkévaló-e a pokol?”, *RSR* 87. évfolyam, 1999/2, 189–206, magyar fordítása: *Mérleg* 2003/2, 150–168.

³⁵ A *Koránt* olvasva látom, hogy állandóan fenyegeti a „hitleneket” a pokol szörnyű kínjaival. Allah, a „könyörületes” a pokol örök tűzére veti őket az utolsó ítéletkor.

összefüggésében. B. Sesboüé – követve Hans Urs von Balthasar meglátását – az újszövetségi szövegeket két osztályba sorolja: egyfelől egy sor fenyegető szöveg a pokolról, másrészt olyan sorozat, amely erőteljesen állítja az egyetemes üdvözülés isteni akaratát. Miután idézte a fontosabb hivatkozásokat, főleg a pokolról szóló evangéliumi parabolákra utalva megjegyzi: „E példázatok az emberi létezés alapvető kockázatát fejezik ki. Az embert szabadságára fölhívó »fontos figyelmeztetések«. (...) Nem »előre jelzett tudósítások« (Karl Rahner) arról, ami egyszer majd megtörténik, hanem a ma élő emberhez intézett fölhívások arra, ami létét szabadságában és szabadságán keresztül veszélyezteti.”³⁶ De az igazságos és irgalmas Isten nem rekeszt ki senkit, mindenkit hív az üdvösségre (Róm 1,32); újra akar egyesíteni mindent Krisztusban, mi a mennyben és a földön van (Ef 1,10); összebékíteni keresztje, vére által egy testben zsidókat és pogányokat, egybeforrasztani az emberiséget, a válaszfalakat ledöntve (Ef 2,14–18).

Nehéz az eszkatológiára vonatkozó, látszólag egymásnak ellentmondó üzeneteket összebékíteni. Marad a *dialektikus feszültség*, amelyet némileg felold Balthasar, aki az első osztályban (igazságosság, fenyegető ítélet) *Jézus húsvét előtti*, a másodikban (irgalom, reményt keltő ígéretek) *Jézus és az apostolok húsvét utáni* prédikációjának tükrét látja

Hozzáfűzöm: kétségtelen, hogy az apostolok (evangélisták) Krisztus feltámadása és a Szentlélek eljövetele után értették meg *teljesen* Jézus Krisztus üdvözítő művét – a Lélek megvilágosító kegyelmével értelmezheték az Atya irgalmas szeretetének teljes kinyilatkoztatását.

Sesboüé,³⁷ Jean Elluin különös nézetének ismertetése után visszatér H. U. Balthasarhoz, akinek megváltás-teológiája inkább szigorúnak mondható, mégis, meglepő módon, világosan állást foglalt a mellett a jog – ha nem keresztényi kötelesség – mellett, hogy *reménykednünk kell mindenkiért*. „Ezen a ponton élesen támadták a »klasszikus« teológia némely képviselői. Lényegében azok ellen lázadt föl, akik »tudni« vélik, hogy nagy számú kárhozott létezik, s eretneknek minősítvén elutasítják azt az állítást, mely szerint jogunkban áll mindenkiért reménykedni.” A kárhozat lehetőségére vonatkozó bibliai figyelmeztetések mindannyiunkra vonatkoznak. „A pokolnak nem mások kérdésének kell lennie, csak az én számomra kérdés. Valójában ez az értelme annak a pokolról szóló elmélkedésnek, melyet Loyolai Szent Ignác ajánl lelkigyakorlatában, de máskülönben a misztikusok különféle vallomásainak is. (...) A pokolra egyébként csak Isten irántam való »szeretetéről és irgalmasságáról« meggyőződve gondolhatok.”³⁸

A pokol a *teremtett szabadság természetében* rejlő kockázat. Tehát „az ütközést nem Isten irgalmassága és igazságossága között kell elképzelnünk, hanem az isteni irgalmasság és az emberi szabadság között.(...) Nem úgy kell tekintenünk tehát, hogy az emberi lét »két útja« két párhuzamos és »összehasonlítható« megoldáshoz

³⁶ B. Sesboüé SJ, *Örökkévaló-e a pokol*, 154–156.

³⁷ I. m., 158–159., 161.

³⁸ Lásd még minderről Bartók Tibor SJ cikkét *Vigilia* 2003. július, és az én tanulmányomat: Szent Ignác elmélkedése a pokolról:

http://www.tavlatok.hu/net/PDFek/menny_es_pokol_konferencia2013_.pdf

vezet, melyek mindegyike Isten szándékához tartozik.³⁹ Nincs eleve elrendelés a pokolra, és csak egy isteni terv van, mindenki üdvössége.”

Isten annyira tiszteli szabadságunkat, hogy ha valaki – miután elszakította magát az élő Istentől és a szeretetközösségtől – végsőkéig kitart a tagadásban, az őt szeretetből létrehozó Isten nem semmisíti meg, továbbra is szereti, és ezt mondja: „Ember legyen meg a te akaratod!” – és ez a kárhozzát. A lázadó önmagát ítéli kárhozzatra, nem Isten ítéli pokolra. Mert ha valaki elszakad az élő Istentől és a szeretetközösségtől, saját semmiségének poklát teremti meg.⁴⁰

„Isten megáll a mi szabadságunk küszöbe előtt. Ezt emeli ki hangsúlyosan Karl Rahner, aki szerint szabadságunk »végérvényes tulajdonság« és »örök eszmény«. Az »Isten elleni döntés lehetősége« valóságos, s ez az abszolút ellentmondás lehetősége.”⁴¹

Nincs végső „megoldásunk” a kárhozzat/pokol örökkévalósága félelmetes titkára. Ne akarjuk mindenáron megkerülni az evangéliumi tanúság kétértelműségét. „A konfliktus Isten teljes irgalma és emberi szabadság iránti tisztelete között olyan ütközés, melyet egyedül ő képes megoldani. Nem zárhatjuk be a dilemmába, mely a mi dilemmánk ma, és nem mondhatjuk neki tollba a megoldást. Nem csupán tudunk, de kell is reménykednünk mindenkiért. És sokkal jobb ez így.”⁴²

Ugyanezt a szemléletet olvasom *François Varillon* SJ *Isten szenvedéséről* írt csodaszép könyvében.⁴³ Összefoglalásul most tőle idézek:

„Ha valaki azt mondja, hogy a pokol *valóság*, azzal dicsekszik, hogy a túlvilágról olyan értesülései vannak, amelyekkel a keresztények nem rendelkeznek. A pokol a kárhozzat, és senki sem tudja, hogy vannak-e elkárhozzottak. Egészen más az, hogy a pokol *valóságos lehetőség* (eshetőség), amely be van írva az emberi szabadság szívébe, amelyet Isten csalás nélkül tiszteletben tart. Isten egy és oszthatatlan aktusban teremt, felajánlja életét részesedésre, és felszólít annak befogadására. Az abszolút tisztelet van beírva ebbe az aktusba. A szeretet nem lenne szeretet, ha manipulálná a szabadságot azért, hogy mindenáron kicsikarja a kölcsönösséget, a viszonzást. Ha valaki kényszerít a szeretetre, nem szeret. Mi mást tehet Isten, mint hogy szenved, ha az ember önmaga mélyét a tudatos és makacs önzésben kötelezi el? Itt a végső határhoz érkezünk el, ahol az értelem habozik, megbénulva és lefegyverezve. Ha a kárhozzat az ember számára rettenetes lehetőség, mennyivel inkább az Isten számára? Miért csak önmagamra, önmagunkra gondolunk, és oly kevéssé Rá? Valójában a dogma nem világosít fel; belső magatartásra szólít fel: az imában kifejeződő reménységre. Remélek minden

³⁹ K. Rahner, „Principes théologiques...” , *Écrits théologiques*, 9. kötet, DDB, Paris, 1968,161–162.

⁴⁰ Így érvel M. Blondel 1892-es *L’Action* című tézisében.

⁴¹ Sesboué, i. m., 161. Vö. K. Rahner, *A hit alapjai*, Szent István Társulat, Bp., 1983, 113–122.

⁴² Sesboué, i. m., 163.

⁴³ F. Varillon SJ, *Isten alázata és szenvedése*, Szent István Társulat, Bp., 2002, 219. – A francia jezsuita (1905–1978) két könyvét magyarra fordítottam, és portréja vázolásával egy könyvben adtam ki Rómában. Itt a második hazai kiadásra hivatkozom.

emberért, kivétel nélkül, még a világ előtt szörnyetegeknek tűnőkért is, remélek Istenért is. Mindenkiért imádkozom Istenhez; imádkozom Érte is.”

Jézus helyettesítő halálának engesztelő jellege (Walter Kasper)

A *Magyar Katolikus Lexikonban* Gál Ferenc igyekszik megvilágítani az *engesztelés, bűnbánat és elégtétel* fogalmát: az *elégtételt* „a Krisztushoz való hasonlóság gondolatának kell vezetnie. Már a keresztségben azonosítjuk magunkat misztikus módon Krisztus halálával és feltámadásával, ezért az Egyház javára állandó áldozattal ki kell egészítenünk testünkben, ami híja van Krisztus szenvedésének (Kol 1,24). A bűn után az elégtétel kötelező, de az, hogy eleget tehetünk bűneinkért, Krisztus szenvedéséből fakadó kegyelmi ajándék. Az elégtétel hozzátartozik az egész misztikus test életéhez, amennyiben a megváltás misztériumát hordozza. A régi nyilvános vezeklés ezt különösképpen szemléltette. Az egyes eleget tevő tetteket is az állandó engesztelő lelkületnek kell hordoznia. Különösen idetartozik a megsértett szeretet jóvátétele, a botrány és más kár helyrehozása.”

E magyarázatot teológiai reflexióink alapján még pontosítanunk kell.

Az újkorban az egyházak vallásosságában eltűnt az üdvösségben való szolidaritás gondolata, elterjedt az üdvösség/megváltás értelmének privatizálása. A népmissziók mottója ez volt: „Mentsd meg a lelkedet!” El kell mélyítenünk ezt a keresztény tanítást: „Jézus Krisztus a többiekért élő ember; szolidaritás az üdvösségben – hangoztatja Walter Kasper, aki történeti áttekintése (főleg Szent Anzelm elégtétel-tanának félreértelmezését kiigazítva) megvilágítja *Jézus helyettesítő halálának üdvözítő jelentőségét és engesztelő jellegét.*⁴⁴

„A helyettesítés nagy, bibliai és patrisztikus gondolata manapság általában csak kicsinyítve, ájtatosságok formájában él tovább a Jézus Szíve-tiszteletben, a máriás ájtatosságokban, főleg a Lourdes-ból és Fatimából kiinduló mozgalmakban, és azokban, amelyekben még van szerepe a helyettesítő imának és áldozatnak.”⁴⁵

Kasper ezután igyekszik megmenteni, helyesen értelmezve a helyettesítés-gondolatot, rávilágítva annak időszerűségére: napjainkban az emberiség növekvő mértékben eggyé válik, és a szolidaritás tudata egyre szélesebb körben elterjed.

Walter Kasper krisztológiájában a *Jézus Krisztus a többiekért élő ember, szolidaritás az üdvösségben* című fejezetben a Biblia alapján kifejti a *helyettesítő szenvedés* teológiáját és gyakorlatát, az *üdvösségkeresés társadalmi dimenzióját*. Az Újszövetségben (vö. 1Kor 15, 3–5; 11,24; és Lk 22,19; Mk 14,24 és párh., Mk 10,45b) világos, hogy Jézus, az Emberfia életét adja váltságul sokakért, meghalt bűneinkért és feltámadt megigazulásunkra. E szövegekben a *hüpernek* három jelentése van: *értünk; javunkra; helyettünk*. Tehát – amint a Filippi levél 2,6sk Krisztus-himnusza leírja: a Fiú, a megtestesült Ige felvette a szolgálai alakot (utalás az izajási Szenvédő szolgára), szabadon, szeretetből szolidaritást vállalt az emberekkel, „kiüresítette önmagát”, az

⁴⁴ Walter Kasper, *Jézus a Krisztus*, Vigília, Bp., 1996, 247–261.

⁴⁵ I. m., 256.

Atyának mondott teljes Igenjével megfordította a lázadó teremtmények állapotát. Jézus azonosítja magát sorsunkkal, helyünkre lép, mássá válik, és így megváltozik a szituáció. Szegénysége által meggazdagodunk (2Kor 8,9). „Ezt nevezi Pál kiengesztelésnek (*katallagé*). Ebben a görög szóban benne van az *allosz* (más) melléknév; a kiengesztelés tehát mássá válás. Ilyen értelemben mondja Pál a 2Kor 5,18skk-ban, hogy Isten kiengesztelte a világot önmagával. „Ő azt, aki bűnt nem ismert, bűnné tette értünk, hogy általa Isten igazságossága legyünk” (2Kor 5,21). Krisztus „azért halt meg mindenkiért, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt.” (2Kor 5,15) „A helyettesítő kiengesztelés tehát magában foglalja a küldetést a helyettesítő létre másokért. Isten Krisztus kiengesztelő tetteiben azt érte el, hogy mindnyájunkat Isten újjáteremtő szeretete határoz meg, és ezért egymásért kell léteznünk. Ez a szolidaritás az új teremtés valósága.”⁴⁶

„Jézus tehát magára veszi az egész bűn fertőzte történelmet, és önkéntes engedelmissége és helyettesítő szolgálat révén új minőségre emeli a történelmet, új kezdetet ad neki. (...) Az ő engedelmissége engesztelést hoz az első Ádám engedetlenségére. (...) Jézus mindannyiunkért megízlelte a halált (vö. Zsid 2,9–11), hogy szenvedése árán az üdvösség szerzője legyen, és mint a Fiú sokak fiúságát alapozza meg, és mindenkit testvérévé tegyen.”⁴⁷

Walter Kasper tehát a *szolidaritást* hangsúlyozza az üdvösségben – minthogy a hívők Krisztus (misztikus) testét alkotják – és a *helyettesítő szenvedés* értékét. Ugyanakkor bírálja Anzelm elégtétel-tanának leszűkített értelmezését, amely többek között a *szenvedésre, áldozatra* helyezi a hangsúlyt. „Jézus nem úgy lép a helyünkre, hogy átveszi cselekvésünket – hiszen a *helyettesítés nem pótlás* –, hanem éppen lehetővé teszi azt, azáltal, hogy felszabadítja az embert az engedelmes Krisztus-követésére és a szeretet szolgáló tetteire.”

Kasper tehát „rehabilitálja” az engesztelést, helyes értelmet adva neki, és rávilágít időszerűségére: „A Jézus helyettesítő halálának engesztelő jellegéről és üdvösséghezó jelentőségéről szóló hittétel „nem olyan mitologikus kijelentés, amelyet ma már nem lehet megérteni, hanem nagyon is kapcsolódik az ember antropológiai és szociológiai adottságaihoz, anélkül, hogy azokból levezethető lenne.”⁴⁸

Krisztus nem „vált meg”, nem „vásárol vissza” bennünket (nem fizet váltságdíjat senkinek, például az ördögnek); nem szabadít meg bennünket a bűntől a mi közreműködésünk nélkül, vagy akaratum ellenére. Sokkal többre kötelez bennünket: *az Isten- és emberszeretetre, ami már a megistenülés kezdete*. E szeretet által üdvözülünk, megszabadítjuk magunkat önmagunktól: vagyis kilépünk önző világunkból, kitárulunk a szeretet széles világa felé. Az elégtétel nem Istennek, hanem az embernek szükséges, hogy a kapott bocsánat az igazi megtéréshez és nagyobb hálás szeretethez vezessen.

⁴⁶ I. m., 249.

⁴⁷ I. m., 251.

⁴⁸ I. m., 251., 255.

Y. de Montcheuil azt állította, hogy a bűn nem éri el Isten transzcendenciáját, *nem sérti meg* Istent a szó köznapi értelmében. Pontosabb lenne így: szeretetlenségünk megsérti („megsebzí”) Isten ingyenes irántunk való szeretetét. De helyesen hangsúlyozta, hogy az engesztelés/jóvátétel szükségességét nem annyira az *áldozatvállalás*, vezeklés, hanem a *szeretet dialektikája* távlatába kell helyoznunk: a bűnbánatot tartó, megtérő bűnös hálás szeretetválasza Istennek abból a tudatból származik, hogy megsértette az igazságos és irgalmas Isten őiránta való szeretetét.

Ezt olvassuk a *Magyar Katolikus Lexikon elégtétel* szócikkében: „Már a keresztségben azonosítjuk magunkat misztikus módon Krisztus halálával és föltámadásával, ezért az *Egyház javára állandó áldozattal ki kell egészítenünk testünkben*, ami híja van Krisztus szenvedésének (Kol 1,24).” Gál Ferenc szócikke itt már *értelmezi* az engesztelés klasszikus páli szövegét. E verset Békés Gellérték így fordították:

„Örömmel szenvedek értetek és testemben kiegészítem azt, ami még hiányzik Krisztus szenvedéséből, Testének, az Egyháznak javára.” A lábjegyzetben pedig ezt a magyarázatot olvassuk: „Az Apostol nem a Megváltó testi *szenvedését* akarja *kiegészíteni*, hiszen az végtelen értékű, hanem azokról a szenvedésekről beszél, amelyeket Krisztus Titokzatos Testének, illetve az Egyház tagjainak kell a Krisztussal való sorsközösségben elviselniük.”

A *Bible de Jérusalem* Kol, 1,24 jegyzetében ezt olvasom: „Jézus azért szenvedett, hogy megalapítsa (*établir*) Isten országát, és mindazoknak, akik folytatják művét, meg kell osztaniuk az ő szenvedéseit. Pál biztosan nem akar bármit is hozzáadni a Kereszt saját megváltó értékéhez, amelyből semmi sem hiányzik; hanem társul Jézus »megpróbáltatásaihoz«, vagyis apostoli viszontagságaihoz (vö. 2Kor 1,5; Fil 1,20).

Krisztus szenvedésének végtelen értékét önátadó szeretete adja meg (Jn 10,17; Róm 5,18–19) – magyarázza dr. Előd István.⁴⁹ Óvakodnunk kell a népi ájtatosságban használt, félreérthető antropomorfizmusoktól (az Istenre és az isteni valóságokra alkalmazott „emberszabású” kifejezésektől, bár a szimbolizmus, képes beszéd teljesen nem kerülhető el. A Bibliában ilyen kifejezéseket olvasunk: „a harag gyermekei voltunk” (Ef 2,3); adósai voltunk Istennek (adóslevél megsemmisítése: Kol 2,14); Jézus vére *engesztelő áldozat (hilasztérion)* volt (Róm 3,25 stb.). Az engesztelő áldozat az Ószövetség áldozataira utal. Jézus elutasította korának zsidó papságát, valamint a véres áldozati kultuszt – mind a jeruzsálemi templommal, mind pedig a papok által végrehajtott templomi kultusszal, véres áldozatokkal szemben elutasító magatartást tanúsított.⁵⁰

Krisztus halála a *halálig menő szeretet* kifejezése volt. Láttuk, hogy nem helyes az a magyarázat, hogy a megsértett és ezért haragvó Istent csakis büntetéssel és áldozat-elégtétellel békíthetjük ki. Még ez a megbékéltetés szó sem pontos: Krisztus (a Fő) halálig menő engedelmes önátadása (Fil 2) megváltoztatta Istenhez való viszonyulásunkat, teljes Igenje megfordította a lázadó (nem-et mondó) ember

⁴⁹ Vö. dr. Előd István, *Katolikus dogmatika*, Szent István Társulat, 1983, 218–222.

⁵⁰ Lásd erről Herbert Haag exegeta tanulmányát a *Mérleg* 2015-ös számában (51. évfolyam), 183–203.

állapotát, *új teremtménnyé tett benniünket, befogadott szeretetébe.* (2Kor 5,19). Antropomorfizmus a „megváltás” szónak olyan használata is, mintha ugyanazt jelentené, mint a rabszolgának vagy vérbosszúra ítéltnek pénzen való kiváltása.⁵¹

Alapvető az a tény, hogy Szent Pál és a hagyomány (például Ágoston) tanítása szerint a *bívők Krisztus (misztikus) testét alkotják.*⁵² A Fő szent, de testének tagjai bűnösök, és az egyesek bűne valamiképpen *sebet ejt* az egész (egyházi) testen. Ilyen értelemben beszélhetünk szent és bűnös Egyházzal. (vö. *Lumen Gentium* 8)⁵³

A katolikus Egyház tanítása szerint valaki az Egyház testéhez tartozhat még akkor is, ha halálos bünt követett is el. Szent Ágoston kifejezésével a bűnösök testükkel az Egyház testéhez tartoznak, de szívükkel nem („*corpore, non corde*”). De mivel valóban az Egyház testéhez tartoznak, tetteikkel, bűneikkel valamiképpen az Egyházat minősítik. Az Egyház *nem áll szemben* a bűnös tagokkal mint intézmény vagy hierarchia (abszolutizált lényeg), hanem ezek a tagok részét alkotják. A zsinati szöveg (*Lumen Gentium* 8) elkerüli a „bűnös Egyház” kifejezést, de a szöveg mögött az a gondolat húzódik meg, hogy az egyes tagok bűnei az egész Egyházat érintik, a bűnös tagok „megsebzik” a testet. Itt idézhetjük XVI. Benedek levelét, amelyet az írországi katolikusokhoz intézett a gyermekeken elkövetett szexuális visszaélések orvoslására. Az 5. pontban ezt írja a pápa: „E levelemmel arra buzdítalak mindnyájatokat, mint Isten népének írországi tagjait, hogy gondolkodjatok el a sebekben, amelyeket Krisztus teste [=az Egyház] kapott, s azokon az alkalmasint fájdalmas gyógy módokon, amelyek szükségesek e sebek bekötözéséhez és begyógyításához.” A pápa világosan Krisztus *Teste sebeitől* beszél: a kiskorúakon elkövetett súlyos szexuális bűnök megsebeztek az Egyházat, beszennyezték az egyházi közösséget.

„Irgalmasságot akarok és nem áldozatot”(Mt 5,7)

Egyesek szembeállítják Isten igazságosságát és irgalmasságát, félremagyarázva Szent Pálnak azokat a szavait, amelyek szerint Isten az ő igazságosságát Jézus véres engesztelő áldozata által mutatta ki, és így bizonyult igazságosnak (vö. Róm 3,24–26). Igaz, hogy Jézus keresztáldozata révén Isten *irgalma* mellett *igazságossága* is megmutatkozott, de nem szabad a páli szavakat a jogi értelemben vett igazságosság szerint értelmezni, mintha Isten igazságossága (előzőleg) megkövetelte volna a bűnnek az ilyen jóvátételét. Az Atya Fia áldozata fejében megadta a lehetőségét annak, hogy mi részesüljünk Isten igaz voltában (bűntelenségében), szentségében, és így *megigazulttá* váljunk. Atyánk megelőző irgalmas szeretetére hálás, testvéreinket szolgáló szeretettel válaszolunk – Szentlelke erejében.

⁵¹ Pontatlan például az, hogy a Gál Ferenc által irányított új katolikus bibliafordításban nemegyszer a *szótér=üdvözítő* helyett *megváltó* szerepel.

⁵² Ez az *egyházi* test, amelyre az újkorban az Eucharisztia-árvétele áttevéődött a *misztikus* jelző. Vö. tanulmányomat:http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Szabo_Ferenc_Eucharisztia_es_egyhaz.pdf

⁵³ http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Krisztus_megujulo_egyhaza.pdf

Emlékezünk arra, hogy a *két családszinódus* során egyesek, akik „Mózes katedráján ülnek” – a szentségi házasság védelmében az igazságosságot szembeállították az irgalmassággal, amelyet Ferenc pápa szolgálata elejétől hangsúlyoz: „*Isten neve irgalmasság.*”⁵⁴ Valójában szó sem volt az érvényes szentségi házasság felbontásáról.

Befejezésül idézem *Ferenc pápa* szinódust lezáró beszédének két szakaszát:

„Kedves Testvéreim! A szinódus tapasztalata jobban megértette velünk, hogy a doktrína igazi védői nem azok, akik a betűt, hanem a szellemet védelmezik; nem az eszmét, hanem az embert, nem a formulát, hanem Isten szeretetének és megbocsátásának ingyenességét. Ez semmiképpen nem jelenti azt, hogy csökkenteni akarjuk a formulák, törvények, isteni parancsolatok fontosságát, hanem magasztalni az igaz Isten nagyságát, aki nem bánik velünk érdemeink szerint, sem tetteink szerint, hanem egyes-egyedül *Irgalmassága* végtelen nagylelkűsége szerint (vö. Róm 3,21–30; Zsolt 129o; Lk 11,37–54). Jelenti, hogy felülmúljuk az evangéliumi idősebb testvér állandó kísértését (vö. Lk 15,25–32) és a féltékeny munkások magatartását (vö. Mt 20,1–16). Sőt jelenti, hogy azt valljuk: a törvények és a parancsolatok vannak az emberért és nem megfordítva (vö. Mk 2,27).”

Ezek után Ferenc pápa beszéde tömören összefoglalja a fentebb kifejtett pozitív szemléletet a Krisztus által hozott ingyenes üdvösségről és az Egyház feladatáról az üdvösség örömhírének hirdetéséről:

„*E távlatban a kötelező bűnbánat, a cselekedetek és emberi erőfeszítések mélyebb értelmet nyernek, nem mint a Krisztus által a Kereszten ingyenesen megszerzett megfizethetetlen Megváltás ára, hanem mint válasz Annak, aki elsőnek szeretett minket, meghalt értünk, amikor még bűnösök voltunk, és megigazulást szerzett ártatlan vére drága árán* (vö. Róm 5,6–11). *Az Egyház első kötelessége nem ítéleteket és átkokat (anatémákat) mondani, hanem hirdetni Isten irgalmasságát, megtérésre hívni és minden embert az Úr üdvösségéhez vezetni* (vö. Jn 12,44–50).”⁵⁵

*

Végül figyelmeztetés a lelkipásztoroknak és teológusoknak, amely általában is érvényes, de most különösen a szaporodó, de főleg nem katolikus keresztények által joggal bíralt *engesztelő ájtatosságok* helyes irányba tereléséhez szükséges. Miután a *szeretetből Fiával együtt szenvedő Atyáról* eszmélődött,⁵⁶ F. Varillon ezeket írja:

⁵⁴ Lásd Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében*, Jezsuita Kiadó, Bp., 2015, III. rész. – Vö. Ferenc pápa, *Isten neve irgalmasság*, Andrea Tornielli interjúja a pápával, Helikon, Bp., 2016.

⁵⁵ Szabó Ferenc SJ, *Házasság és család Krisztus fényében*, 317–318.

⁵⁶ A 216. oldalon Paul Claudel-től idéz a szenvedő Istenről: „A jó Isten, akinek fájdalmat okozunk, és aki kiáltoz. – „Longinusz lándzsája messzebb hatolt, mint Krisztus szíve, Istent sebezte meg, elhatolt egészen a Szentháromság közepébe.”

„Az út végén, ha nem vigyázunk, két egymással ellentétes szörnybe ütközünk: pasztorális nélküli teológia és teológia nélküli pasztorális. Mindkettőnél újjászületik és virul a dualizmus. A hamis párbeszéd, amelyeket gyerekes szinten kezdtek vagy intézményesítettek, a legkeserűbb gyümölcsöt hozzák: *minden* párbeszéd lehetetlenségét. Meddőség, megosztottság, elidegenedés, szenvedély, idegeskedés különböző formái, a pályák összezavarása: mindezzel nem múlják felül az ún. »krízist«, hanem csak súlyosbítják. – Hogy az emberekkel mélyen párbeszédet kezdhessünk, előbb komolyan önmagunkkal kell párbeszédet folytatnunk. A személy szívében kell egyesíteni a kettősségeket. A testvéri találkozások – amelyek kétségkívül korunk egyik kegyelmét jelentik – megtermékenyíthetik a csendes elmélkedést, de nem helyettesítik. Ugyanaz a Szentlélek vezet a pusztába és gyűjt össze közösségbe.”⁵⁷

Budapest, 2017. június 23. (Jézus Szíve ünnepén)

Dr. Szabó Ferenc SJ

⁵⁷ Varillon, *Isten alázata és szenvedése*, 215–216.